

19. 5. 2015
Brno, PrF MU

Zákaz diskriminace v judikatuře ESLP a ÚS ČR

David Kosař, PrF MU
david.kosar@law.muni.cz

Struktura přednášky

- **Úvod**
- **Zákaz diskriminace v EÚLP a judikatuře ESLP**
  - Čl. 14 EÚLP a čl. 1 Protokolu č. 12
  - Judikatura ESLP
- **Zákaz diskriminace v LZPS a judikatuře ÚS ČR**
  - Čl. 1(1) & 3(1) LZPS + Hlava Třetí + atd.
  - Judikatura ESLP
- **Shrnutí**

Úvod

Zakotvení v MSLP a dalších dokumentech

1. čl. 2. a 7 Všeobecné deklarace lidských práv
2. čl. 26 MPOPP66 (č.120/1976 Sb.)
3. čl. 2 MPHSKP66 (č. 120/1976 Sb.)
4. čl. 2 ÚODŽ (č. 13/1987 Sb.)
5. čl. 2 ÚPD (č. 104/1991 Sb.)
6. čl. 2 UORD (č. 17/1974 Sb.)
7. Úmluva o diskriminaci v zaměstnání a povolání
č. 111 (MOP, 1958, č. 465/1990 Sb.)
8. čl. 14 EÚLP + čl. 1 Protokolu č. 12
9. čl. 4 Rámcové úmluvy o ochraně nár. menšin
10. směrnice 2000/43/ES & 2000/78/ES
11. čl. 21 LZPEU

Přímá diskriminace I.

Čl. 2 ÚODŽ

- „Jakékoliv rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo na národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoliv jiné oblasti veřejného života“

Přímá diskriminace II.

Čl. 2(2)(a) směrnice 2000/43/ES

- „Přímou diskriminací [se] rozumí případ, kdy je s jednou osobou zacházeno z důvodu rasy nebo etnického původu méně příznivým způsobem, než je, bylo nebo by bylo s jinou osobou ve srovnatelné situaci“

Nepřímá diskriminace I.

Čl. 2(2)(b) směrnice 2000/43/ES

- „Nepřímou diskriminací [se] rozumí případ, kdy by v důsledku navenek neutrálního předpisu, kritéria nebo zvyklosti byla znevýhodněna osoba určité rasy nebo etnického původu v porovnání s jinými osobami, ledaže uvedený předpis, kritérium nebo zvyklost je objektivně odůvodněn legitimním cílem a ledaže prostředky k dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné.“

Nepřímá diskriminace II.

Dva typy nepřímé diskriminace

1. Obecná norma působí sice rovně na všechny adresáty, ale je příliš široká, protože na některé adresáty působí nepřípustně přísněji či jinak nepříznivěji než na adresáty jiné. Příkladem budiž povinnost školní uniformy pro všechny žáky veřejných škol, která se nijak zvlášť nedotýká většinové populace, nemající nějaké přísné modely oblékání, avšak může se podstatně dotýkat např. náboženských minorit, které tyto přísné modely oblékání mají. Příkladem z judikatury ÚS je výpovědní důvod nájmu bytu pro jeho neužívání, který je aplikovatelný jak na běžného nájemce (což je v pořádku), tak na nájemce - člena bytového družstva (což může být pochybné a zakládat příliš široký dopad normy).TBA
2. Právní norma upravuje výjimku z obecné regulace, která ovšem dopadá nepřiměřeně na určitou skupinu lidí. Příkladem budiž odlišná ochrana zaměstnanců na zkrácený pracovní úvazek, která je činí vůči zaměstnavateli méně chráněnými než zaměstnance na plný pracovní úvazek. Vezmeme-li v potaz to, že většina takovýchto zaměstnanců ve zkráceném pracovním poměru jsou ženy, naskýtá se možnost aplikovat koncepci nepřímé diskriminace

Obtěžování .

Čl. 2(3) směrnice 2000/43/ES

- „Obtěžování se považuje za diskriminaci ve smyslu odstavce 1, pokud dojde k nežádoucímu chování souvisejícímu s rasou nebo etnickým původem, které má za účel nebo za následek narušení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašující, nepřátelské, zahanbující, ponižující nebo urážející atmosféry. V této souvislosti může být výraz obtěžování vymezen v souladu s vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi členských států. “
- Viz nálezn „Baseballová pálnka“ (II. ÚS 1174/09) či rozsudek NSS „Měl jsem se líp učit“ (1 As 46/2013)

Zákaz diskriminace v EÚLP a judikatuře ESLP

Čl. 14 EÚLP vs. čl. 1 Protokolu č. 12

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství [čl. 9], politické nebo jiné smýšlení [čl. 10], národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek [P1-1], rod [=narození] nebo jiné postavení.”

X

„Užívání práv a svobod přiznaných zákonem musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.”

Čl. 8 a 10 EÚLP

- Čl. 8
  1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.
  2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.
- Čl. 10 (1) Svoboda projevu
  - „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společností.“

Povaha čl. 14 EÚLP

Akcesorita

x

⇒ čl. 14 jako subsidiární ustanovení

⇒ čl. 14 jako autonomní ustanovení

⇒ čl. 14 jako samostatné plnohodnotné ustanovení (x čl. 26 MPOPP)

Co plyne z akcesorické povahy čl. 14 EÚLP?

- obrovská diskrece ESLP...
- ... 4 možné výsledky [subst. čl./čl. 14]
  1. N/N (*Evans*)
  2. N/A (*Sahin*)
  3. A/N (*Velikova*)
  4. A/A (*Paulik*)
- ... ale mnoho cest, jak k nim dospět
  1. Čím se začnu zabývat dřív?
  2. Budu se zabývat i zbývajícím aspektem?

Co plyne z akcesorické povahy čl. 14 EÚLP II.

1. N_1/N_2 (*Evans; Oršuš*)

~~2. N_2/N_1~~

3. N_1/A_2 (*Sahin; Sommerfeld*)

~~4. N_2/A_1~~

5. A_1/N_2 (*Georgian LP; Velikova; Moustaquim*)

~~6. A_2/N_1~~

7. A_1/A_2 (*Paulik; Šečić; Marckx*)

~~8. A_2/A_1~~

9. $N/-$ (*Leyla Sahin*)

10. $A/-$ (*Dudgeon*)

11. $-/N$ (*Stec*)

12. $-/A$ (*D. H.; Sidabras; Burghartz*)

Diskriminační test EÚLP

1. Došlo k porušení jiného práva EÚLP?
  2. Spadá namítané porušení čl. 14 do sféry (ambit test) některého z dalších práv, které EÚLP zaručuje?
-
3. Nachází se dotčené subjekty ve srovnatelném postavení?
  4. Došlo k rozdílnému zacházení?
  5. Sledovalo toto zacházení legitimní cíl?
  6. Byla užitá opatření vzhledem k legitimnímu cíli přiměřená?
    - *margin of appreciation* => různá intenzita přezkumu?

Kritéria pro *margin of appreciation* obecně

1. Společný konsensus
  - a) Právní konsensus
  - b) Expertní konsensus
  - c) Evropský veřejný konsensus
2. Povaha dotčeného práva
3. Závažnost zásahu
4. Jaký cíl veřejná moc sleduje?
5. Politický kontext sporu
6. Jedná se o pozitivní závazek státu?
7. Dotýká se spor samotné povahy demokratické společnosti?

Kritéria pro *margin of appreciation* u čl. 14 EÚLP

- „podezřelé“ diskriminační důvody => velmi závažná potřeba („*very weighty reasons*“)
- ostatní diskriminační důvody => test rozumnosti („*reasonable relationship of proportionality*“)
- někdy (kdy?) nepřiměřenosti => test zjevné („*manifestly unreasonable*“)

Různá intenzita přezkumu: ESLP vs. USSC

ESLP vs. USSC

- Pohlaví VWR x IS
- Narození VWR x RBT
- Náboženství VWR x SS
- Rasa VWR x super-SS
- Sexuální orientace VWR x RBT+
- Národnost VWR x RBT

VWR = very weighty reasons

IS = intermediate scrutiny

SS = strict scrutiny

RBT = rational basis test

Další aspekty čl. 14 EÚLP

1. Procedurální vs. Hmotněprávní aspekt
(*Nachova*)
2. Přímá vs. Nepřímá diskriminace
(*Thlimmenos*)
3. Statistika věda je... (*Zarb Adami; D. H.*)
4. Standard důkazního břemene... (*Nachova; Zarb Adami ; D. H.*)
5. Vztah k ESD – pochlebování, respekt, rivalita?

Příklady

1. Rasmussen
2. Botta
3. Gaygusuz
4. Petrovič
5. Thlimmenos
6. Frette
7. E.B.
8. D. H. x Oršuš
9. Baczkowski

Proč je diskriminačních kauz před ESLP tak málo?

1. Pokud je shledáno porušení jiného čl. EÚLP, ESLP se již čl. 14 nezabývá...
2. Těžké důkazní břemeno (*beyond reasonable doubt*)
3. Komunitární a ústavní právo je efektivnější...

Otázky k diskusi

1. Test proporcionality vs. Diskriminační test
2. Různá intenzita přezkumu?
  - vyloučení extrémní disproportionality x příkaz k optimalizaci (Holländer, *Filosofie Práva*, 170-73)
  - zakomponovat doktrínu self-restraint a deference?
3. Rozsah substantivního čl. EÚLP vs. „ambit test”
4. Rozsah „jiného postavení” (Thomassen in *Sidabras*)
5. ESLP jako nejvyšší daňový soud?

Test proporcionality x diskriminační test?

proporcionalita

- Rozsah ZP
- Zásah
- Účel zákona
- Přiměřenost (proporcionalita)
  - Test vhodnosti
  - Test nezbytnosti
  - Test poměřování

diskriminace

1. Spadá namítané porušení čl. 14 do sféry některého z dalších práv, které EÚLP zaručuje?
2. Došlo k porušení jiného práva EÚLP?
3. Nachází se dotčené subjekty ve srovnatelném postavení?
4. Došlo k rozdílnému zacházení?
5. Sledovalo toto zacházení legitimní cíl?
6. Byla užitá opatření vzhledem k legitimnímu cíli přiměřená?
  - *Margin of appreciation*
    - ⇒ Rozumnost?
    - ⇒ Nezbytnost?

Zákaz diskriminace v LZPS a judikatuře ÚS ČR

Relevantní ustanovení LZPS a Ústavy I.

Klíčová ustanovení

- Čl. 1(1) LZPS

- „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“

- Čl. 3(1) LZPS

- „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“.

Relevantní ustanovení LZPS a Ústavy II.

Ostatní ustanovení

- Hlava třetí LZPS
  - Práva národnostních a etnických menšin
- čl. 29 LZPS
  - Pozitivní diskriminace
- čl. 32(3) LZPS
  - „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“
- čl. 37(3) LZPS & 96(1) Ústavy
  - „Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“

Povaha čl. 3(1) LZPS a jeho vztah k čl. 1(1) LZPS I.

Klíčová otázka = Je čl. 3(1) LZPS akcesorický?

- Některá rozhodnutí označují čl. 1 za "všeobecný zákaz diskriminace", zatímco čl. 3 odst. 1 za "zvláštní zákaz diskriminace".
- V jiných je čl. 1 nazván "obecně vyjádřenou zásadou" rovnosti, zatímco čl. 3 odst. 1 její "konkretizací". Konečně jiná (anebo někdy i ta samá) rozhodnutí pak mluví s ohledem na čl. 1 o "neakcesorické" rovnosti, zatímco čl. 3 odst. 1 vnímají pouze jako ustanovení zakotvující rovnost "akcesorickou".

Povaha čl. 3(1) LZPS a jeho vztah k čl. 1(1) LZPS II.

Klíčová otázka = Je čl. 3(1) LZPS akcesorický?

- K této pojmové různosti pak přistupuje také jakýsi odlišný test, který je z obou ustanovení dovozován. Zatímco **při aplikaci čl. 1 Listiny** se Ústavní soud údajně zaměřuje pouze na absenci svévole, tedy aby rozlišování v rámci neakcesorické rovnosti činěné nebylo "projevem libovůle", pak s ohledem **na aplikaci čl. 3 odst. 1 Listiny** se zaměřuje (naopak?) na to, aby rozlišování práv určitých skupin subjektů nebylo činěno na základě některého ze zakázaných důvodů, které jsou tam vyjmenovány (pohlaví, rasy, barvy pleti aj.).
- Bobek: „Výše naznačené kategorie, především tedy průběžně opakovaná "akcesorita a neakcesorita", jsou v kontextu aplikace české Listiny obtížně zdůvodnitelné.“
- Reakce ÚS ČR: ???

Judikatura ÚS

Velmi rozkolísaná => nejednotné testy

- Test přímé diskriminace (Pl. ÚS 49/10)
  - „34. Test přímé diskriminace se skládá z následujících kroků, které lze vyjádřit formou otázek: (1) jde o srovnatelného jednotlivce nebo skupiny?; (2) je s nimi nakládáno odlišně na základě některého ze zakázaných důvodů?; (3) je odlišné zacházení stěžovateli k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)?; (4) je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tj. (a) sleduje legitimní zájem a (b) je přiměřené?“

Shrnutí

Test přímé diskriminace (Bobek)

O přímou diskriminaci se jedná, pokud dochází:

1) k vyčlenění srovnatelného jednotlivce nebo skupiny;

2) ze zakázaného ("neospravedlnitelného, podezřelého") důvodu;

3) které mu je k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra); a

4) vyčleňování není možné ospravedlnit, tedy:

a) nesleduje žádný legitimní či akceptovatelný důvod (veřejného, legitimního zájmu)

b) opatření je nepřiměřené (disproporční).

Test přímé diskriminace (Pl. ÚS 49/10)

„34. Test přímé diskriminace se skládá z následujících kroků, které lze vyjádřit formou otázek: (1) jde o srovnatelného jednotlivce nebo skupiny?; (2) je s nimi nakládáno odlišně na základě některého ze zakázaných důvodů?; (3) je odlišné zacházení stěžovateli k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)?; (4) je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tj. (a) sleduje legitimní zájem a (b) je přiměřené?“

Test nepřímé diskriminace

1. stěžovatel musí za pomoci statistiky či jinak prokázat, že na první pohled neutrální kritérium dopadá o poznání silněji na chráněnou skupinu (definovanou podle etnických, rasových, pohlavních či jiných znaků);
  2. stěžovatel je zároveň členem takové chráněné skupiny.
- => důkazní břemeno se přesouvá na žalovaného, který
3. se může snažit popřít kterékoliv ze dvou výše dokázaných tvrzení;
  4. musí prokázat, že pro nepřiměřené znevýhodnění chráněné skupiny existuje objektivní a rozumné zdůvodnění.

Děkuji za pozornost a přeji
příjemný zbytek dne!

David Kosař, PrF MU
david.kosar@law.muni.cz